

MÜLTECİ HUKUKUNDA COĞRAFI KISITLAMA VE TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 23 Haziran 2026

Makale Kabul Tarihi: 4 Ağustos 2026

Yazar Bilgileri:

• Talip MENEKŞE

T.C. İçişleri Bakanlığı-Göç İdaresi Başkanlığı

talip-menekse@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-6423-9331](https://orcid.org/0000-0002-6423-9331)

Özet

Arka Plan: Uluslararası mülteci hukuku, zulüm, çatışma ve insan hakları ihlalleri nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan bireylerin korunmasına yönelik temel ilke ve standartları düzenlemektedir. Bu kapsamda, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ve 1967 tarihli New York Protokolü, uluslararası koruma rejiminin temel hukuki dayanaklarını oluşturmaktadır. Türkiye ise söz konusu sözleşmedeki coğrafi kısıtlama hakkını sürdürerek kendine özgü bir koruma sistemi uygulamaktadır.

Amaç: Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin coğrafi kısıtlama uygulamasını uluslararası mülteci hukuku çerçevesinde incelemek; uygulamanın hukuki, yönetsel ve insan hakları boyutlarını değerlendirmek, ulusal ve uluslararası aktörlerin eleştirilerini ortaya koymak ve çözüm önerileri geliştirmektir.

Yöntem: Araştırmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş ve doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda 1951 Cenevre Sözleşmesi, 1967 New York Protokolü, ilgili ulusal mevzuat, uluslararası kuruluş raporları ve akademik literatür sistematik olarak incelenmiştir. Çalışma; uluslararası mülteci hukukunun temel kavramları, Türkiye'deki coğrafi kısıtlama uygulamaları ve çözüm önerileri olmak üzere üç bölüm halinde ele alınmıştır.

Bulgular: Araştırma sonucunda, Türkiye'nin coğrafi kısıtlamayı sürdürmesinin göç yönetimi kapasitesi, düzensiz göç baskısı ve ulusal güvenlik kaygılarıyla ilişkili olduğu ve uluslararası işbirliği ile külfet paylaşımı sonucuna bağlı olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç: Coğrafi kısıtlama, Türkiye açısından stratejik bir göç yönetimi konusu olmakla birlikte, uluslararası alanda mülteci haklarının korunması ve uluslararası koruma sisteminin etkinliği bakımından değerlendirildiğinde uluslararası iş birliğinin güçlendirilmesi, yük paylaşımının artırılması ve hak temelli koruma mekanizmalarının geliştirilmesi açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafi kısıtlama, Mülteci, Sığınmacı, Uluslararası koruma hukuku, İnsan hakları.

GEOGRAPHICAL LIMITATION IN INTERNATIONAL REFUGEE LAW AND TURKEY

Research Article

Received: June 23, 2026

Accepted: August 4, 2026

Author/s:

• Talip MENEKŞE

Ministry of Interior of the Republic of Turkey – Presidency of Migration Management

talip-menekse@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-6423-9331](https://orcid.org/0000-0002-6423-9331)

Abstract

Background: International refugee law establishes the fundamental principles and standards for the protection of individuals who are forced to leave their countries due to persecution, armed conflict, and human rights violations. In this context, the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees and the 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees constitute the primary legal foundations of the international protection regime. Türkiye, however, maintains the geographical limitation reservation to the Convention and consequently implements a distinctive international protection system.

Objective: This study aims to examine Türkiye's geographical limitation practice within the framework of international refugee law, evaluate its legal, administrative, and human rights dimensions, identify the criticisms raised by national and international actors, and propose potential solutions.

Method: A qualitative research design was adopted, and document analysis was employed as the primary research method. Accordingly, the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees, the 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees, relevant national legislation, reports published by international organizations, and the related academic literature were systematically reviewed. The study was structured into three sections addressing the fundamental concepts of international refugee law, the implementation of the geographical limitation in Türkiye, and policy recommendations for addressing the challenges arising from this practice.

Findings: The findings indicate that Türkiye's maintenance of the geographical limitation is closely associated with its migration management capacity, irregular migration pressures, and national security concerns, and remains contingent upon the strengthening of international cooperation and the effective implementation of responsibility-sharing mechanisms.

Conclusion: Although the geographical limitation constitutes a strategic issue in Türkiye's migration management, it is also of considerable importance from the perspective of strengthening international cooperation, enhancing responsibility-sharing, and advancing rights-based protection mechanisms when evaluated in terms of the protection of refugee rights and the effectiveness of the international protection regime.

Keywords: Geographical limitation, Refugee, Asylum-seeker, International protection law, Human rights.

1. Giriş

Uluslararası hukuk literatüründe insan haklarına ilişkin pek çok kavram ve hak yer almasına rağmen, bu hakların ve kavramların uygulamada hayata geçirilmesi sürecinde çeşitli zorluklar ve sorunlarla karşılaşılabilir. Özellikle uluslararası mülteci hukuku söz konusu olduğunda devletler, daha da katı bir tutum benimseyebilmekte ve mülteci olarak adlandırılan, ülkesinden ayrılmak durumunda kalmış kişilerin haklara erişimlerini çeşitli gerekçelerle kısıtlayabilmektedirler (Küçükyavaş, 2024; Leylanoğlu, 2026). Bu durum karşısında uluslararası mülteci hukukunda insan haklarının korunması ve kişilere hizmet sunumunda kıstasın ne olması gerektiği önemli bir tartışma konusu olarak literatürde yer almaktadır.

Mülteci hukukunda coğrafi kısıtlama denilen bu terimin iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için uluslararası mülteci hukukunun yakından bilinmesi önem teşkil etmektedir. Uluslararası mülteci hukuku ise kendi içerisinde çeşitli boyutları, yapısı ve faktörleri barındırmaktadır (Chang-Muy ve Congress, 2023; Lavenex, 2024). Bu kapsamda uluslararası mülteci hukukunu anlayabilmek için öncelikle söz konusu alanı düzenleyen temel sözleşmeler nelerdir, mülteci kimdir, sığınmacı kimdir, mültecilerin hak ve yükümlülükleri nelerdir, insan hakları bağlamında mülteciler/sığınmacılar bunun neresinde yer alır gibi daha pek çok soruya yanıt aranması gerekmektedir.

Ülkeler her dönemde zorunlu veya isteğe bağlı göçlerle karşılaşmışlardır (Ergün, 2024). Bu göç hareketliliği karşısında ülkeler (a) göçün kendisine yöneldiği ülke (hedef ülkesi), (b) transit (geçiş) ülkesi ve (c) göçe kaynaklık eden ülke olarak üç kategoride incelenebilmektedir (Sarıaydın ve Çıkrıkçı, 2025; Abdelhafid, 2024). İsteğe bağlı göçler daha çok düzenli göç adı altında düzenlenirken, zorunlu göçler sonucu sığınmacı/mülteci gibi kavramlar literatüre dahil olmaya başlamıştır (Şahintürk, 2023). Bununla birlikte zorunlu göç hareketlerine hedef olan devletler, zorunlu göçler sonucu yerinden olan/yerinden edinilen kişilerin korunması konusunda çalışmalar yapmaya başlamıştır (Ercan, 2021). Zorunlu göçün en önemli örneklerinden bir tanesi de İkinci Dünya Savaşı dönemidir. Bu kapsamda 1951 öncesi Avrupa’da İkinci Dünya Savaşı ile yaşanan olaylarda yedi milyon Avrupalı ülkelerini terk ederek başka ülkelerde koruma arayışı içerisine girmişler; 1 milyonu aşkın kişi ise barınma imkanından mahrum kalmıştır (Yamanlar, 2020; Yılmaz, 2014). “*Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi*”² ile bu insanların evlerine dönmeleri sağlanmaya çalışılmıştır (Hein, 1993). Öte yandan 1950 yılı sonrası ve devamında da 1960’lar boyunca bilhassa Afrika coğrafyasında uluslararası alanda koruma arayan veya diğer bir ifade ile iltica talep eden sığınmacı/mülteci toplulukları ortaya çıkmıştır. Hal böyle olunca devam eden bu göç hareketliliğini yönetmek ve mülteci olarak tanımlanan, zulümden kaçan ve uluslararası koruma arayan kişilere koruma sağlayabilmek adına Birleşmiş Milletler (BM) bünyesinde 14 Aralık 1950’de Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) kurulmuştur (Ekşi, 2019; Çalık, 2015). Üç yıllığına ve Avrupalı mültecilerin sorunlarını çözmek üzere kurulan BMMYK 1 Ocak 1951’de faaliyetlerine başlamıştır. BMMYK, II. Dünya Savaşı sonrasında artan istikrarsızlık, siyasi sorunlar, ekonomik bunalımlar ve çatışma ortamları nedeniyle mültecilik sorununun küresel ölçekte büyümesi üzerine faaliyetlerini sürdürmüş ve günümüze kadar uluslararası koruma alanında çalışmalarına devam etmiştir (Uzun, 2016; Loescher, 2017). Bu kapsamda, 28 Temmuz 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi ve “*Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi’nin 1967 Tarihli Protokolü*”³ bu alana ilişkin ana düzenlemeler olarak kabul görmektedir.

² Bundan sonra 1951 Mülteci Sözleşmesi olarak adlandırılacaktır.

³ Bundan sonra 1967 New York Protokolü olarak adlandırılacaktır.

Bu araştırmada, uluslararası mülteci hukuku kapsamında devletlere tanınan “coğrafi kısıtlama” hakkının hukuki niteliğinin ortaya konulması ve söz konusu uygulamanın insan hakları ihlallerine neden olup olmadığının Türkiye’nin iç hukuk düzenlemeleri çerçevesinde incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda araştırma, Birleşmiş Milletler çatısı altında kabul edilen 1951 Cenevre Sözleşmesi kapsamında devletlere tanınan coğrafi kısıtlama uygulamasının tarihsel, hukuki ve uygulamaya dönük boyutlarını değerlendirmeyi hedeflemektedir.

Araştırmanın temel amacı, coğrafi kısıtlama kavramının uluslararası hukuk literatüründeki yerini açıklamak ve Türkiye’nin bu uygulamayı hangi hukuki gerekçelerle sürdürdüğünü analiz etmektir. Bu kapsamda araştırmanın alt amaçları; coğrafi kısıtlamanın ortaya çıkış nedenlerini incelemek, uluslararası mülteci hukukundaki hukuki dayanaklarını değerlendirmek, Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ile iç hukuk düzenlemeleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymak ve coğrafi kısıtlama uygulamasının insan hakları bağlamındaki etkilerini tartışmaktır. Bunun yanı sıra, uygulamanın uluslararası koruma sistemine etkileri ile devlet egemenliği ve insan hakları arasındaki denge üzerindeki yansımalarının değerlendirilmesi de araştırmanın alt amaçları arasında yer almaktadır.

Araştırmanın temel sorusu, “1951 Cenevre Sözleşmesi kapsamında devletlere tanınan coğrafi kısıtlama hakkı, uygulamada insan hakları ihlaline neden olmakta mıdır?” şeklinde belirlenmiştir. Bu temel soru doğrultusunda; coğrafi kısıtlamanın hukuki dayanakları nelerdir, Türkiye’nin coğrafi kısıtlama uygulamasını sürdürmesinin gerekçeleri nelerdir, Türkiye’deki mevcut uluslararası koruma sistemi coğrafi kısıtlama ile nasıl ilişkilendirilmektedir ve söz konusu uygulama mültecilerin temel hak ve hizmetlere erişimini nasıl etkilemektedir gibi alt sorulara da cevap aranacaktır. Ayrıca, coğrafi kısıtlama uygulamasının uluslararası insan hakları hukuku ilkeleriyle ne ölçüde uyumlu olduğu da araştırma kapsamında değerlendirilecektir.

Araştırmanın önemi, uluslararası göç hareketlerinin ve zorunlu yer değiştirme süreçlerinin günümüzde giderek artmasıyla birlikte, mülteci hukukuna ilişkin tartışmaların daha görünür hale gelmesinden kaynaklanmaktadır. Özellikle Türkiye’nin yoğun göç hareketlerine maruz kalan ülkelerden biri olması, coğrafi kısıtlama uygulamasının hukuki ve insani boyutlarının akademik açıdan incelenmesini önemli hale getirmektedir. Bu çalışma, hem uluslararası hukuk literatürüne katkı sağlamayı hem de Türkiye’deki uluslararası koruma politikalarının insan hakları perspektifiyle değerlendirilmesine yönelik akademik bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır.

2. Uluslararası Mülteci Hukukuna İlişkin Genel Tanımlar

2.1. Mülteci hukukunun gelişimi

Mülteci hukukunun gelişiminde geçen her yıl yüzbinlerce uluslararası koruma arayan insan görülmektedir. Öyle ki geçen her yıl, daha fazla sayıda insan, kendi ülkesinden ayrılarak bir başka ülkeden sığınma talep etmektedir (Demir, 2023; Oluğ, 2023). Bu durum elbette uluslararası savaşlar, kaos, iç savaş gibi etkenlerle doğrudan bağlantılıdır (Koç ve Mercan, 2025). Artan uluslararası çatışma ve gerilimler doğrudan mülteci hukuku alanında da sığınmacı sayısını etkilemektedir. Örneğin son 5 yıla bakıldığında; UNHCR 2021 verilerine göre dünya genelinde baktığımızda 2021 yılı itibarıyla 82.4 milyonu aşkın kişi zorla yerlerinden edilmiştir. Zorla yerlerinden edilen yabancılar kapsamında 6.7 milyon ile Suriyeliler birinci sırada yer alırken bunu 4 milyon ile Venezuela, 2.6 milyon ile Afganistan, 2.2 milyon ile Güney Sudan ve 1.1 milyon ile Myanmar takip ederek en fazla göç veren ülke olmuşlardır. Buna karşılık en fazla sayıda sığınma arayan ülke sıralamasında ise 3.7 milyonu

aşkın Suriyeli ile Türkiye dünyada en fazla sayıda sığınmacıya ev sahipliği yaparken bunu 1.7 milyon Venezuela vatandaşına ev sahipliği yapan ile Kolombiya, 1.4 milyon ile Pakistan, 1.4 milyon ile Uganda ve 1.2 milyon ile Almanya takip etmiştir. Kendi ülke nüfusuna kıyasla yabancı ağırlayan ülke sıralamasında ise Aruba adası kendi nüfusuna oranla en fazla sayıda yerinden edilmiş Venezuela vatandaşına ev sahipliği yaparak (6 kişide 1) 1. Sırada yer alırken bunu Lübnan ikinci sırada (8’de 1), Ürdün (15’te 1) ve Türkiye (23’te 1) şeklinde diğer ülkeler izlemiştir (UNHCR, 2021). 2025 yılına gelindiğinde ise; Haziran 2025 sonu itibarıyla, dünya genelinde zulüm, çatışma, şiddet, insan hakları ihlalleri veya kamu düzenini ciddi şekilde bozan olaylar nedeniyle 117,3 milyon kişi zorla yerinden edilmiştir. Bu sayı, yeryüzündeki her 70 kişiden 1’ine denk gelmektedir. 117,3 milyon kişinin, 73,5 milyonunu ülke içi göçlerle göç eden kişiler, 36,4 milyonunu BMMYK tarafından mülteci olarak tanımlanan kişiler, 8,4 milyonunu sığınmacılar, 6,1 milyonunu ise uluslararası korumaya ihtiyaç duyan diğer kişiler oluşturmaktadır. Uluslararası korumaya ihtiyaç duyan diğer kişilerin % 67’si, Venezuela, Suriye, Ukrayna, Afganistan ve Sudan’dan sığınma arayan kişilerden oluşmaktadır. Türkiye, Kolombiya, Almanya, İran ve Uganda ise yerinden edilen ve sığınma arayan yabancıların 3’te birinden fazlasına ev sahipliği yapmaktadır (UNHCR, 2025).

Yukarıdaki verilerden de anlaşılabileceği üzere ülkelerdeki savaş, iç savaş, kaos, çatışma, etnik/dini vb. şiddet eylemleri vb. sonucu bu kişiler mümkün olan en yakın coğrafyadaki bir başka ülkeye sığınarak uluslararası koruma arayışı içerisine girmektedirler. Afganistan’dan kaçan milyonlarca Afganlı için ilk etapta İran ve Pakistan, Suriye İç Savaşı sonrasında Suriye’den kaçan Suriyeliler için de Türkiye ve diğer komşu bölge devletleri ilk hedef göç ülkesi konumunda olmuşlardır (Mengü ve Yaman, 2023; Baytar, 2022). Bu durum Venezuela’dan kaçan Venezuelalıları için de Kolombiya şeklinde olmuştur (Ruiz-Santacruz ve diğerleri, 2023). Ya da yakın tarihli örnek olarak 24 Şubat 2022’de başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı nedeniyle ülkelerindeki savaş nedeniyle Ukrayna’dan ayrılmak durumunda kalan Ukraynalılar için de Polonya, Romanya, Slovakya, Macaristan gibi sınır ülkeleri ilk hedef ülkeler olmuştur (Gülerce ve Bayram, 2023; Başçılar ve diğerleri, 2022).

Birleşmiş Milletler (BM) istatistiklerinden de anlaşılabileceği üzere göç olgusu kendisini tarihin farklı zamanlarında farklı coğrafyalarda gösteren bir olgudur. Tarihsel gelişim içerisinde devletler göç hareketliliğini kontrol altına almak ve yönetebilmek için düzenlemeler yapmışsa da bu düzenlemeler genelde bölgesel olduğu için etki alanı sınırlı kalmıştır. Nitekim bundan dolayı göç ve mülteci hukuku alanına ilişkin düzenlemeler 1950’li yıllara kadar etkin işleyen bir sisteme evrensel olarak kavuşamamıştır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin (İHEB) 14’üncü maddesinde, “1. Zulüm altındaki herkesin başka ülkelere iltica etme hakkı vardır. 2. Siyasi nitelik taşımayan suçlardan ve BM’in kuruluş amaç ve prensiplerine aykırı fiillerden meydana gelen kovuşturmalarda bu haktan yararlanılamaz.” hükümleri düzenlenmiştir (Resmî Gazete, 1949). Böylece 10 Aralık 1948 tarihinde BM’de kabul edilen İHEB ile sığınma hakkı uluslararası alanda ve geniş kabul gören bir mecrada düzenlenerek evrensel hale gelmiştir. Böylelikle uluslararası alanda koruma mekanizmalarının daha güçlü bir şekilde oluşturulması süreci de başlamıştır.

Uluslararası koruma ya da diğer bir ifade ile iltica, uluslararası mülteci hukukuna konu olan, ırk, din, tabiiyet, belirli bir toplumsal gruba mensubiyet ya da siyasi düşünce gibi nedenler dolayısıyla kendi ülke korumasından yararlanamayan, bu nedenler sebebiyle zulme uğrayacağından korkan ve bir başka ülkeden uluslararası koruma talep eden ve 1951 Mülteci Sözleşmesi’nde çerçevesi çizilen koruma türüdür (Çelik, 2015; Özel, 2018).

1951 Mülteci Sözleşmesi, genel kabul görmesi ve zaman içerisinde pek çok ülkenin bu sözleşmeye taraf olmasıyla birlikte uluslararası mülteci hukukunu uluslararası alanda düzenleyen temel uluslararası sözleşme olma vasfını elde etmiştir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda (BMGK) 1950 yılında kabul edilen ve 28 Temmuz 1951'de Cenevre'de 26 ülke temsilcisinin imzaladığı 1951 Mülteci Sözleşmesi, 22 Nisan 1954 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir (Barkın, 2014; Güler, 2016). 1951 Mülteci Sözleşmesi, mülteci kimdiri, mültecilerin genel olarak haklarını ve taraf devletlerin yükümlülüklerini genel anlamda tanımlamaktadır.

2.2. Sığınma, iltica ve uluslararası koruma

Sığınma, iltica veya uluslararası koruma çoğu zaman iç-içe geçen bir anlamda kullanılmaktadır. Aralarındaki fark temelde, mülteci statü belirleme işlem adımlarının farklı süreçlerini oluşturmaları olsa da genellikle birbiri yerine de kullanılabilir. Sığınma terimi esasında tarihi çok eskilere uzanan bir terimdir. Sığınma terimini, herhangi bir nedenden kaynaklı olarak bir kişinin kendini güvende hissedebilmek, hayatını insan onuruna uygun bir şekilde idame ettirebilmek için başka bir yere, başka birisine vb. giderek koruma talep etmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Ayan, 2021). Çünkü insanlar, ırkları, dinleri, tabiiyetleri, belirli grup özellikleri, siyasi görüşleri, ülke içi savaş, uluslararası savaş, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri, etnik çatışmalar, dini çatışmalar gibi daha sayamadığımız pek çok nedenden kaynaklı olarak tehdit edilebilirler, şiddet hareketleri ile karşılaşabilirler. Dolayısıyla yukarıda saydığımız nedenler karşısında kişinin kendi ülkesi içinde bulamadığı korumadan kaynaklı olarak bulunduğu yerden ayrılarak ve ülkesinin sınırlarını aşarak bir başka ülkeden koruma talep etmesi gerekir. İşte bu yapılan talebe sığınma talebi denir. Diğer bir ismiyle iltica veya uluslararası koruma başvurusudur (Menekşe, 2021). Sığınmanın uluslararası koruma ihtiyacını karşılamak üzere sağlanması, uluslararası korumanın içeriğini oluşturur (Öztürk, 2015).

2.3. Mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statüleri

1951 Mülteci Sözleşmesi ile aynı doğrultuda yapıla tanımlar çerçevesinde Türk Göç Hukuku'ndaki tanımları kullanarak tanımlama yapmak, yapılan bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinin daha iyi anlaşılmasına katkı sunacaktır. Bu kapsamda, Türk Uluslararası Koruma Sistemi'ndeki statüleri tanımlayacak olursak; Mülteci statüsü: Mülteci o dur ki, *“Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında yabancıya verilen statüdür”*. Şartlı mülteci statüsü; *“Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüdür*. Son olarak ikincil koruma statüsü ise, *“Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde;*

- a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek,
- b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak,

c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüdür” (YUKK, 2013).

2.4. Coğrafi kısıtlama (sınırlandırma)

1951 Mülteci Sözleşmesi mülteci tanımını 1951 tarihinden önce ve Avrupa’da yaşanan olaylar kriterleriyle sınırlandırmıştır. Yani 1951 Mülteci Sözleşmesi madde 1 (A)/2 de mülteci, “... 1 Ocak 1951 tarihinden önce Avrupa’da yaşanan olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle, zulme uğrayacak olmaktan haklı nedenlerle korktuğu için kendi ülkesinin toprakları dışında bulunan ve kendi ülkesinin korumasından yararlanamayan, ya da var olan korkusu nedeniyle yararlanmak istemeyen; ya da tabiiyeti yoksa (vatansız ise) ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı mutlak ikamet ülkesi dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs” olarak tanımlanmıştır (UNHCR, 2007). Buna göre mülteci tanımı yapılırken, devletler için “zaman” ve “coğrafi alan” gibi iki yönden kısıtlamalar söz konusu olabilmekteydi. Nitekim 1951 Mülteci Sözleşmesi 1951 yılından önce Avrupa coğrafyasında yaşanan olaylar ifadesiyle bu sınırlamalara işaret etmiştir. Şöyle ki, 1951 Mülteci Sözleşmesi 1(A).2. maddesinde, işbu sözleşme hükümlerinin 1 Ocak 1951 tarihinden önce yaşanan olaylar sonucunda kendi ülkesi dışında bulunan kişilere uygulanacağı ifade edilmiştir. Yine devamında 1.(B).1 maddesinde ise 1 Ocak 1951 tarihinden önce yaşanan olaylar ifadesi ile ya Avrupa topraklarında yaşanan olaylar ya da Avrupa coğrafyasında ya da başka bir yerde yaşanan olaylar şeklinde anlaşılabileceğini ve sözleşmeye taraf olan devletlerin 1951 Mülteci Sözleşmesi’ne imza/tasdik ya da katılma esnasında taahhüt ettiği yükümlülükler bakımından bu ifadenin içeriğini ve sınırlarını açıklayan bir beyanda bulunmaları gerektiği ifade edilmiştir. Dolayısıyla imzacı devletlere, mülteci statü belirleme işlemlerinde, sözleşmeye taraf olurken belirtmeleri kaydıyla, yalnızca Avrupa ülkelerinden gelen ve uluslararası koruma arayan kişiler için bu mültecilik değerlendirmesi yapma imkânı sağlayan coğrafi kısıtlama (sınırlama) seçeneği sunulmuştur. Kimi devletler söz konusu sözleşmeye coğrafi kısıtlama olmaksızın taraf olurken, içerisinde Türkiye’nin de bulunduğu kimi devletler de sözleşmenin kendilerine sunduğu coğrafi kısıtlama ile sözleşmeye taraf olmuşlardır. Türkiye, Monako, Kongo, Madagaskar ve Vatikan, coğrafi kısıtlama ile 1951 Mülteci Sözleşmesi’ne taraf olurken halihazırda bu kısıtlamayı etkin olarak uygulayan ülke Türkiye’dir (United Nations, t.y.). Coğrafi Kısıtlama esasında, mültecilik statülendirmesinin yalnızca Avrupa ülkelerinde yaşanan gelen olaylar sonucunda uluslararası koruma talep kişiler yönünden koruma sağlama yükümlülüğü altında olunmasına işaret eder. Türkiye’nin 1951 Mülteci Sözleşmesi kapsamında uygulamakta olduğu coğrafi sınırlandırma (kısıtlama), aynı sözleşmenin 1(B) maddesi doğrultusunda sözleşmeye taraf olan ülkelere sağlanmış bir takdir hakkıdır. Coğrafi kısıtlama, uluslararası koruma kapsamındaki yabancılar açısından sağlanacak kalıcı çözümler önünde bir engel teşkil etmemektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2013). Peki bu coğrafi kısıtlama ulusal mevzuata nasıl yansımıştır ya da bir insan hakkı ihlaline sebebiyet teşkil etmekte midir? Tüm bunlar coğrafi kısıtlamanın ülke pratiğine bakılarak ve uygulamaların, uluslararası alandaki düzenlemelerle karşılaştırılması ile isabet bulacaktır. Yapılan çalışma belirtilen sorunun cevaplanması üzerine olacaktır.

1951 Mülteci Sözleşmesi, 1951 tarihinden önce ve Avrupa topraklarında yaşanan olaylar ifadesini kullanarak mülteci tanımlamasını yapsa da bu tanım zamanla genişlemeye başlayarak 1951 tarihinden sonra meydana gelen olayları da kapsamaya başlamıştır. Çünkü 1951 tarihinden sonra da zorunlu göçler devam etmiş,

uluslararası ilişkilerde mültecilik sorunu daha çok kendini göstermeye başlamıştır. Hal böyle olunca yeni bir düzenlemenin gerekliliği de ortaya çıkmıştır. Böylece 1967 senesinde, insanların 1951 tarihi sonrasında da hayatlarına yönelik zulüm tehlikesi ile karşılaşma riskleri olduğu kabul edilerek 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin tarih sınırlaması, 1967 New York Protokolü'ne taraf olan ülkeler açısından kaldırılmıştır (Ersoy, 2019; Kuzmenko ve diğerleri, 2023). Fakat coğrafi sınırlamaya ilişkin imzacı devletler 1951 Mülteci Sözleşmesi'ndeki coğrafi kısıtlama uygulama hakkını 1967 New York Protokolü'nde de istemeleri halinde muhafaza edebilmişlerdir. Nitekim Türkiye 1951 Mülteci Sözleşmesi'nde koruduğu coğrafi kısıtlama hakkını 1967 New York Protokolü'nde de korumuştur.

3. Coğrafi Kısıtlamaya İlişkin Türkiye Uygulaması

Türkiye'deki coğrafi kısıtlamaya ilişkin uygulamalara geçmeden önce coğrafi kısıtlamaya ilişkin tarihçeden ve bunun ulusal mevzuata yansımından bahsetmek gerekmektedir. Sözleşmenin ilk taraf devletlerinden olan Türkiye 1951 Mülteci Sözleşmesi'ni 29 Ağustos 1961'de 359 sayılı Onay Kanunu ile TBMM'de onaylayarak kabul etmiştir. 1967 New York Protokolü'nü de coğrafi kısıtlama şartıyla 1 Temmuz 1968 tarihinde TBMM'de onaylamıştır.

Türkiye, 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi'ni, (1951 Cenevre Sözleşmesi) 29 Ağustos 1961 tarihinde 359 sayılı Kanunla Türkiye Büyük Millet Meclisinde onaylayarak kabul etmiştir. Türkiye, söz konusu sözleşmenin 42nci maddesinde yer alan “Her Devlet, imza, tasdik veya katılım esnasında sözleşmenin 1,2,4,16,33 ve 36-46 maddeleri haricindeki maddeler hakkında kısıtlayıcı kayıtlar beyan edebilir” hükmü çerçevesinde, içerisinde bulunduğu bölgeyi göz önünde bulundurarak, mülteciliğin belirlenmesi yönünden öngörülen seçme hakkını kullanarak (coğrafi kısıtlama ile) yalnızca Avrupa'dan Türkiye'ye gelerek iltica etmek isteyen yabancıları sözleşme kapsamında mülteci olarak kabul edeceğini 359 sayılı Kanunla yayınladığı deklarasyonda belirtmiştir. Türkiye, 1 Temmuz 1968 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul ettiği 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Protokolünde de (1967 Protokolü) coğrafi kısıtlamayı muhafaza etmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2005).

Böylelikle Türkiye bir kez daha 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin başlangıcındaki mülteci teriminde yer alan ibareyi, Avrupa ülkelerinde yaşanan olaylar, anlamında coğrafi olarak sınırlandırma yaptığı şekliyle anladığını ve bu şekilde kabul ettiğini deklere etmiştir. Ayrıca 359 sayılı Kanunla yayımlanan deklarasyonda hak ve hizmetlere erişimde coğrafi sınırlama kimi noktalarda uygulama farklılıklarına neden olsa da ulusal mevzuatta bu uygulama hak ihlallerine neden olmuş mudur? hususunun incelenmesi yerinde olacaktır. Bu kapsamda Türkiye'deki mülteci hukukunun gelişimini incelemek gerekecektir.

Tarihsel süreç içerisinde Türkiye sürekli göç olaylarına konu olan bir ülke olmuştur. Fakat göç yönetimine ilişkin mevzuata yönelik düzenlemeler oldukça yeni sayılabilir. Cumhuriyetin ilanından sonraki süreçte 4 Haziran 1934 tarihinde yürürlüğe konulan 2510 Sayılı İskân Kanunu göç alanındaki ilk yasal düzenleme olarak kabul edilebilir. Bu kanunda Türkiye'ye yönelik göç hareketliği ve yabancıların ülke içindeki iskanları genel olarak düzenlenmiş olup sığınma konusu detaylı olarak ele alınmamıştır (Şakacı, 2020). 2006 tarihinde bu kanunun yerini 5543 sayılı Yeni İskân Kanunu almıştır. Bu kanunda da göçmen, serbest göçmen, münferit göçmen gibi göçmen türleri tanımlansa da soy bağı odaklı düzenleme olduğu için sınırlı bir alanı kapsamıştır (İnan, 2016). Tüm bu nedenlerle İskân Kanunu, 1951 Mülteci Sözleşmesi'nde genel çerçevesi çizilen mülteci hukuku kapsamında

uluslararası koruma alanını tam olarak ele almaktan uzak kalmıştır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2013). Yine İskân Kanunu'nda, Türk kültürüne, örf ve adetine bağlı olmayanların, anarşistlerin, casusların, göçebe çingenelerin, ülke dışına çıkarılanların muhacir olarak alınamayacağı ifade edilmektedir. Bir yandan İskân Kanunu'nda böyle sınırlayıcı bir yaklaşım varken diğer yandan ülke içi savaşlar, ülkelerarası savaşlar ya da kaos, etnik/dini çatışmalar vb. gibi nedenlerle göç hareketliliği de devam etmiştir. Bunun üzerine 1951 Mülteci Sözleşmesi, BMGK'de 1950 tarihinde kabul edilmiş, 28 Temmuz 1951 tarihinde imzaya açılmış ve 22 Nisan 1954 tarihinde ise yürürlüğe girmiştir. 1950'li yıllardan itibaren daha görünür olan göç olgusu kendisini, uzun yıllardır göç hareketliliklerine kimi zaman transit ülke, kimi zaman hedef ülke olarak konu olmuş Türkiye'de de göstermeye başlamıştır. Bu anlamda Türkiye 1961 tarihinde, 359 sayılı Kanun'la coğrafi kısıtlama hakkını saklı tutarak sözleşmeye ve ek protokolüne taraf olması ile mültecilik kavramı her geçen gün öne çıkmaya başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti, coğrafi kısıtlama hakkını saklı tutarken, bölgesindeki ülkelerin istikrarlı olmayan devlet yapıları, ekonomik-sosyal endişeler ve güvenlik kaygılarını gerekçe göstermiştir. Bu doğrultuda 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin 1.B (1) (a) maddesine koyduğu coğrafi kısıtlama şerhini 1967 New York Protokolü'ne taraf olurken de sürdürmüştür. 1951 Sözleşmesi'ne konulan bu coğrafi sınırlamaya göre, Türkiye yalnızca Avrupa ülkelerinden sığınma talebinde bulunan kişilerin taleplerini değerlendirecek; ancak Avrupa dışından gelen sığınmacılar konusunda herhangi bir yükümlülük altına girmeyecektir (İçduygu vd., 2014).

Türkiye bir yandan 1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1967 New York Protokolüne taraf olurken diğer yandan da ulusal anlamda mevzuat çalışmalarını sürdürmüştür. Bunlardan ilki, 1994 tarihinde hazırlanan, *“Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*⁴”tir. Bu yönetmelikle Türkiye'den iltica talep eden yani uluslararası koruma arayan yabancılara sağlanacak hizmetin çerçevesi ve kapsamı çizilmiş, prosedür aşama aşama ele alınmıştır. Bu yönüyle 1994 Yönetmeliği sığınma ve iltica alanında Türkiye'nin kapsamlı ilk düzenlemesidir. Türkiye'nin 1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1967 New York Protokolü'ndeki coğrafi kısıtlama hakkını saklı tutması ve sürdürmesi sebebiyle, 1994 Yönetmeliği, ülkemize gelerek uluslararası koruma talep eden yabancıları Avrupa ülkelerinden gelen ve Avrupa ülkeleri dışından gelen şekilde ayırma tabi tutmuştur. Şöyle ki, 1994 Yönetmeliği'nde, Avrupa ülkelerinden gelerek uluslararası koruma talep eden kişiler için iltica başvurusu alınmakta ve bu kişiler için iltica başvuru sahipleri tanımı yapılmakta, Avrupa dışındaki ülkelere gelen kişiler için ise sığınma başvurusu alınmakta ve bu kişilere de sığınmacı tanımı yapılmaktaydı. Türkiye'deki coğrafi kısıtlamaya ilişkin uygulama, 1994 Yönetmeliği ile daha bariz hale gelmiştir. İltica başvuru sahipleri ile başvurularına müteakip uygun zaman diliminde kendileriyle mülakat yapılmakta ve 1951 Mülteci Sözleşmesi'nde tanımlanan mülteci kriterlerini karşılaması halinde kendilerine *“mülteci (refugee) statüsü”* verilmekteydi. Sığınma başvuru sahipleri ise, Avrupa dışındaki ülkelere gelmesi dolayısıyla coğrafi kısıtlama uygulamasından kaynaklı, 1951 Mülteci Sözleşmesi'ndeki kriterleri karşılaştıkları dahi kendilerine mülteci statüsü değil, BMMYK aracılığıyla üçüncü ülkeye yerleştirilinceye ya da kendisi resen üçüncü ülkeye yerleşinceye kadar *“sığınmacı (asylum-seeker) statüsü”* verilmekteydi. Uluslararası koruma arayan bu kişilerin Avrupa ülkesi ya da Avrupa dışındaki ülkelere gelip gelmediklerine ilişkin kıstas ise şudur: Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler Avrupa ülkeleri olarak kabul edilmiştir. Konsey üyesi olmayan ülkelere gelen yabancılar ise Avrupa dışı ülkeler kapsamında değerlendirildiği için

⁴ Bundan sonra “1994 Yönetmeliği” olarak bahsedilecektir. T.C. Resmî Gazete (1994). Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. Resmî Gazete Tarihi: 30 Kasım 1994. Resmî Gazete Sayısı: 6169/22127.

kendilerine statü verilmesi durumunda mülteci statüsü değil sığınmacı statüsü verilmekteydi (Parlak, 2015). Avrupa Konseyine üyeliğin yanı sıra Bakanlar Kurulu da bir ülkenin Avrupa ülkesi olup olmadığını takdir edebilmektedir. Coğrafi kısıtlama uygulaması işte tam da burada karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de yabancılara ilişkin işlemler, İçişleri Bakanlığı yapısı altındaki Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM), Yabancılar Hudut ve İltica Daire Başkanlığınca yürütülmekteydi. Coğrafi kısıtlamanın da ulusal mevzuata derç edilmesiyle sığınmacı-mülteci ayrımı literatürdeki yerini almıştır.

Türkiye 1994 Yönetmeliği ile Avrupa ülkelerinden gelenleri mülteci statüsünde “iltica” kapsamında ülkeye kabul etmekte, Avrupa ülkeleri dışından gelen yabancıları ise 3. ülkeye yerleştirilinceye kadar sığınmacı statüsünde ülkede kalışına izin vermektedir. Ancak 1994 Yönetmeliğinin 6. maddesinde çerçevesinde tüm başvuru sahiplerinin işlemleri coğrafi ayırım gözetilmeksizin aynı usullerdeki statü belirleme işlemleri kapsamında, 1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1967 New York Protokolü çerçevesinde yürütülmektedir. İster sığınmacı ister iltica kapsamında olsun her iki gruptan yabancılar eşit ya da yakın hak ve hizmete erişim imkânı elde etmektedirler. Eğitim, sağlık, sosyal yardımlar, çalışma hakkı bunlardan bazılarıdır.⁵ 1994 Yönetmeliğinin Karar Verici Makam başlığını taşıyan 6. maddesinde ise Türkiye’ye gelerek iltica ve sığınma talep eden yabancılara ilişkin olarak işlemlerin 1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1967 New York Protokolü kapsamında 1994 Yönetmeliği hükümleri gözetilerek İçişleri Bakanlığınca karara bağlandığı da ifade edilmiştir. Anlaşıldığı üzere coğrafi kısıtlama, sığınmacı-mülteci ayırımına sebep olmakta, mülteci olarak statüye hak kazanan kişiler Türkiye’de kalabilmekte iken, sığınmacı statüsündeki yabancılar üçüncü ülkeye yerleşinceye kadar Türkiye’de kalabilmektedir. Üçüncü ülkeye yerleşme işlemi ise BMMYK ile koordine bir şekilde yapılmaktadır. 1960’larda Türkiye’de faaliyetlerine başlayan BMMYK, 1951 Mülteci Sözleşmesi’nin uygulanmasına nezaret etme görevi çerçevesinde faaliyetlerde bulunmaktadır. Coğrafi kısıtlama uygulamasından dolayı, EGM 81 ilde uluslararası koruma başvurusunda bulunan sığınmacıları, üçüncü ülkeye yerleştirme işlemleri için BMMYK’ya yönlendirmekte, BMMYK da bu yabancıları, kendi sığınma sistemine kaydederek kendileriyle görüşmeler yapmakta ve İçişleri Bakanlığı’nın da bu kişilerin başvurularını 1951 Mülteci Sözleşmesi’ne göre değerlendirerek sığınma başvuru sahiplerine şartlı mülteci statüsü vermesi halinde üçüncü ülkeye yerleştirme işlemlerine başlamaktadır (Ekşi, 2019).

Coğrafi kısıtlama uygulaması birtakım farklı sonuçlar da doğurmuştur. 1994 Yönetmeliği, mülteci hukukuna ilişkin ulusal mevzuattaki boşluğu önemi oranda doldurmuş ancak yine de uygulama da yetersiz kaldığı yerlerde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nden (AİHM) Türkiye aleyhine ihlal kararları gelmiştir. Bundan dolayı “Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” ile sığınma başvuru süresi gibi konular uluslararası mevzuatla uyumlaştırılmaya çalışılmış, 22 Haziran 2006 tarihinde ise “EGM Uygulama Talimatı konulu 57 sayılı Genelgeyi” yayımlanmıştır⁶. 57 sayılı Genelge ile 1994 Yönetmeliği’nde düzenlenen hususlar uluslararası sözleşmelere daha da uyumlu hale getirilmeye çalışılmıştır. Fakat hem 1994 Yönetmeliği hem de 57 sayılı Genelge, kanun ya da kanuna eşdeğer olmamasından kaynaklı ulusal ve uluslararası alanda eleştiriler almış, insan haklarının kanun güvencesiyle korunmadığından bahisle yetersiz görülmüş ve AİHM tarafından, bu düzenlemeler doğrultusunda idare tarafından verilen kararlara ilişkin

⁵Türkiye’de Bulunan Mülteciler, Sığınmacılar ve Yasa Dışı Göçmenlerin Sorunlarını İnceleme Raporu, https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/gocmen_raporu.pdf.

⁶Bundan sonra “57 sayılı Genelge” olarak bahsedilecektir. EGM – BMMYK, Türkiye’de İltica/Sığınma Başvuru Sahipleri İçin Temel Bilgiler El Kitabı, İçişleri Bakanlığı EGM Yabancılar – Pasaport Hudut – İltica Dairesi Başkanlığı-BMMYK. 57 sayılı Genelge için bkz... URL: <https://multeci.org.tr/wp-content/uploads/2021/07/57-Sayili-Genelge-2010-Degisikligi.pdf>. (Erişim: 01.04.2024).

ihlal tespitleri yapılmıştır (Bozbeyoğlu, 2015). Yine Türkiye, sığınmacıların üçüncü ülkelere yerleştirilmesinden kaynaklı coğrafi kısıtlamaya ilişkin uygulama nedeniyle güvenli ülke olarak görülmemiş, mevzuatın uygulayıcıların EGM personeli olması dolayısıyla uzmanlaşmanın olmadığı ve kolluk görevinin değişken olabilmesinden kaynaklı bu uzmanlaşmanın sağlanamayacağından bahsedilmiştir. Türkiye’de mültecilik alanında nezaret etme görevi bulunan BMMYK’nın tavsiye niteliğindeki kararları dolayısıyla Türkiye’deki sığınmacılar açısından kimi zaman kimi makamlar tarafından karar verici makam olarak görülmüş, tüm bunlar da uygulamada EGM ve BMMYK’nın iki farklı prosedür işletmesine neden olmuştur. Her ne kadar 1994 Yönetmeliği’nde “Türkiye’ye iltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye’den ikamet izni talep eden münferit yabancıların talepleri, 1951 Mülteci Sözleşmesi ile 1967 New York Protokolü ve bu yönetmelik gereğince Dışişleri Bakanlığı ile ilgili diğer bakanlık ve kuruluşların görüşü alınarak, İçişleri Bakanlığı’nca karara bağlanır⁷” hükmü düzenlenmişse de bu hüküm 57 sayılı Genelgede, “Türkiye’ye iltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye’den ikamet izni talep eden münferit yabancıların talepleri, 1951 Mülteci Sözleşmesi ile 1967 New York Protokolü gereğince İçişleri Bakanlığı’nca karara bağlanır⁸” şeklinde değiştirilerek revize edilmiştir. Ancak daha öncesinden karar sürecinde kendisinden görüş istenilebilen bir uluslararası kuruluş olan BMMYK, fiili olarak karar vermeye de başlamıştır. Bu kararlar tavsiye niteliğinde olmasına rağmen fiiliyatta sığınmacılar açısından karar verici makamın BMMYK olarak algılanmasına neden olmuştur. Çünkü coğrafi kısıtlama nedeniyle, üçüncü ülkeye yerleştirme işlemleri genellikle BMMYK aracılığıyla yürütülmektedir. EGM personeli her ne kadar iltica/sığınma yönetmeliğini sahada olabildiğince etkin bir şekilde uygulamaya çalışsa da kimi zaman, asli görevlerinin kolluk olması ve görev yerlerinin zamana ve mekâna bağlı olmaksızın değişebilirliği nedeniyle uluslararası koruma alanında gerekli uzmanlaşma yeteri kadar sağlanamamıştır. Ayrıca Türkiye’den Avrupa Birliği’ne (AB) üyelik sürecinde, ulusal mevzuatını güçlendirmesi, uluslararası koruma arayan kişilere etkin bir şekilde koruma sağlanması, Kopenhag Kriterleri çerçevesinde coğrafi kısıtlama uygulamasını kaldırması, sürecin etkin ve adil bir şekilde işletilmesi için göç alanında uzmanlaşmış kurum ve personelin gerekliliği gibi hususlar da talep edilmekteydi.

Türkiye, göç politikalarını AB Müktesebatı’yla uyumlu hale getirmek amacıyla 2003 *Ulusal Programı*’nı, Aralık 2004’teki Twinning Projesi sonucunda ise *Ulusal Eylem Planı*’nı kabul etmiştir. Ulusal Eylem Planı’nda uzmanlaşmaya dayalı personel eğitimi için akademinin kurulması, yedi ayrı bölgede kabul merkezlerinin oluşturulması, geri gönderilecek yabancılar için geri gönderme merkezlerinin oluşturulması ile güçlü bir menşee ülke bilgi sistemi ile iltica alanında uzmanlaşmış birimin kurulması gereklilikleri ifade edilmiştir. Gerek ulusal programda gerekse de ulusal eylem planında Türkiye’nin coğrafi kısıtlamayı kaldırması, göç akınlarının teşvik edilmemesi ve AB’nin külfet paylaşımını gözeterek gereken adımları atmasına bağlı tutulmuştur. Aslında tüm bu düzenlemeler, coğrafi kısıtlamanın doğrudan ve dolaylı sonuçları olarak değerlendirilebilir. Coğrafi kısıtlamayı etkin olarak uygulayan Türkiye, tüm bu gelişmeleri göz önünde bulundurarak insan hakları standartlarının daha da yükseltilmesi ve uluslararası mülteci hukuku ile ulusal mevzuatın uyumlaştırılması için yeni bir düzenlemeye ihtiyaç duymuştur. İşte bu ihtiyaç da 2013 yılında TBMM’de kabul edilen 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile giderilmiştir.

Türkiye ulusal mevzuatı bağlamında 1950 yılında yürürlüğe girmiş 2 önemli düzenleme daha bulunmaktadır. Bunlar 5682 sayılı Pasaport Kanunu ile 5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun’dur. Hatta bu iki düzenleme, Türkiye’nin taraf olduğu 1951 Mülteci Sözleşmesi ile İnsan Hakları

⁷ Bkz. ... 1994 Yönetmeliği madde 6

⁸ Bkz. 57 Sayılı Genelge

ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi-AİHS)’nden önce kaleme alınmış düzenlemelerdir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2013). 1951 Mülteci Sözleşmesi 1951 tarihli, AİHS ise 1953 tarihli sözleşmelerdir. Türkiye’nin ulusal mevzuatı oluşturma sürecindeki bu adımlarını, AİHM’deki Türkiye aleyhine verilen iptal ve ihlal kararları hızlandırmış ve ayrıca uluslararası koruma alanına ilişkin geniş kapsamlı bir mevzuatın gerekliliğinin altı çizilmiştir. Bu doğrultuda 2008 yılında mevzuata ilişkin çalışmalara başlanılmıştır. Beş yıllık bir hazırlık çalışması aşamasının ardından 4 Nisan 2013 tarihinde YUKK Tasarısı TBMM Genel Kurulu’nda görüşülüp oybirliği ile kabul edilerek 10 Nisan 2013 tarihinde Cumhurbaşkanınca onaylanmış 11 Nisan 2013 tarih ve 28615 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. YUKK ile Türkiye’deki yabancıların iş ve işlemleri kapsamında hem düzenli göç hem düzensiz göç hem de uluslararası koruma alanlarını detayları ile birlikte düzenleyen bir mevzuat oluşturulmuştur. Peki coğrafi kısıtlama yeni kanunla nerede ve nasıl bir rol üstlenmiştir, coğrafi kısıtlamanın insan hakları ile bağlantısı hangi boyuttadır, Kanun beklentileri karşılamış mıdır?

6458 sayılı YUKK, Türkiye’nin göç yönetimine ilişkin, düzenli ve düzensiz göçü kapsamlı bir şekilde düzenleyen ilk kanunudur. YUKK, düzenli ve düzensiz göçü yönetmeye ilişkin hükümler içermesinin yanı sıra bu alanı yönetecek sivil ve uzman bir kurumun da kurulmasına katkı sağlayarak bu alandaki hem mevzuata ilişkin hem de uygulamaya ilişkin pek çok boşluğu doldurmuştur.⁹ Kanun amacına baktığımızda, Türkiye’ye düzenli ve düzensiz yollardan gelen yabancıların iş ve işlemlerinden bahsetmektedir.¹⁰ Üç bölümden oluşan Kanun, ikinci bölümünde uluslararası korumaya oldukça geniş ve detay hükümler içerecek şekilde yer vermiştir. YUKK uluslararası koruma kapsamını, mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statülerini tanımlayarak çizmiştir (YUKK, 2013). Buradaki şartlı mülteci statüsü ifadesinden de anlaşılacağı üzere YUKK’ta coğrafi kısıtlama uygulaması halihazırda devam etmektedir. Ama burada dikkat edilmesi gereken nokta, YUKK yürürlüğe girene kadar olan dönemdeki coğrafi kısıtlamaya ilişkin uygulamalar ile kanunun yürürlüğe girmesinin ardından coğrafi kısıtlamaya ilişkin yapılan uygulamaların aynı şekilde devam edip etmediğidir. Yine, hak ve yükümlülükler bakımından mülteci ve sığınmacı (yeni kanunla artık şartlı mülteci) arasında ayrımcılık yasağının ihlalini oluşturacak durumlar var mıdır? Ulusal ve uluslararası alanda Kanun’un yansıması nasıl olmuştur? YUKK etkin bir koruma sağlamakta mıdır? bunları irdelememiz gerekecektir.

Coğrafi kısıtlamaya ilişkin olarak YUKK sonrası ve YUKK öncesi döneme karşılaştırmalı olarak bakmakta yarar vardır. Çünkü mevzuata yönelik düzenlemelerin pratikleri de oldukça önem arz etmektedir. YUKK, 1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokolü’ndeki düzenlemelere uygun olarak uluslararası koruma ya da iltica olarak adlandırabileceğimiz koruma sistemini kurmuştur. İHEB’deki zulüm karşısında herkesin başka ülkelere sığınma hakkına sahip olduğu gerçeğinden hareketle, YUKK madde 65’te, “(1) Uluslararası koruma başvuruları valiliklere bizzat yapılır. (2) Başvuruların ülke içinde veya sınır kapılarında kolluk birimlerine yapılması hâlinde, bu başvurular derhâl valiliğe bildirilir. Başvuruyla ilgili işlemler valilikçe yürütülür hükümlerine yer vermiştir.” Böylece zulümden ve haklı nedene dayalı korkudan kaçarak Türkiye’ye gelen her yabancı ya da vatansız, iltica hakkına sahiptir. Uluslararası koruma başvurusunda bulunulmasında, coğrafi kısıtlamadan kaynaklı herhangi bir farklılık yoktur. 81 ilde, yabancıların ülkeye girdiği tarih ile uluslararası koruma başvurusunda bulunduğu tarih

⁹ YUKK ile sivil ve uzmanlaşmış bir kurum olma yolunda İçişleri Bakanlığı’na bağlı olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) kurulmuş, yabancılara ilişkin daha önceden EGM Yabancılar, Hudut ve İltica Dairesi Başkanlığınca yürütülen işlemlerden Yabancılar ve İltica konuları GİGM’e devredilmiştir. Böylece tüm bu işlemler kolluktan alınarak sivil ve bu alanda uzman bir kurum olma niyetiyle kurulan GİGM’e devredilmiştir.

¹⁰ YUKK Md. 1 (1) Bu Kanunun amacı; yabancıların Türkiye’ye girişleri, Türkiye’de kalışları ve Türkiye’den çıkışları ile Türkiye’den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları ve İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlemektir.

arasındaki zaman farkına bakılmaksızın uluslararası koruma başvuruları alınmaktadır. YUKK uluslararası koruma başvurusunda bulunan kişileri uluslararası koruma başvuru sahibi olarak tanımlamış, böylece kanun öncesi sığınma/iltica başvuru sahipleri gibi bir ayırım yapılmaksızın söz konusu kişileri ister Avrupa ülkelerinden gelsinler ister Avrupa dışı ülkelerden gelsinler hepsini uluslararası koruma başvuru sahibi olarak tanımlamıştır. YUKK öncesi düzenlemelerde uluslararası koruma başvurusunda bulunmak için öngörülen süreler AİHM tarafından Türkiye'ye bu konuda ihlal cezalarının verilmesinin ardından düzenlenmiştir. YUKK ta, uluslararası koruma başvurusu için herhangi bir süre öngörülmeyle, “*Makul bir süre içinde valiliklere kendiliğinden uluslararası koruma başvurusunda bulunanlar hakkında; yasa dışı girişlerinin veya kalışlarının geçerli nedenlerini açıklamak kaydıyla, Türkiye'ye yasal giriş şartlarını ihlal etmek veya Türkiye'de yasal şekilde bulunmaktan dolayı cezai işlem yapılmaz hükmü düzenlenmiştir*”¹¹.

YUKK'ta coğrafi kısıtlama, uluslararası koruma (iltica) başvurusu ya da bu başvurunun değerlendirilmesi esnasında değil, karar aşamasında ve kimi haklar bazında karşımıza çıkmaktadır. Şöyle ki, uluslararası koruma başvurusunda bulunan yabancılar/vatansızlar için üç tür koruma tanımlanmıştır.¹² Önceki bölümlerde yapılan mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma tanımlardan da anlaşılabileceği üzere coğrafi kısıtlama şartlı mülteci statüsü ile karşımıza çıkmaktadır. Kanun öncesi düzenlemelerde sığınma statü sahibi olarak tanımlanan kişiler için YUKK'ta şartlı mülteci tanımı yer almıştır. Bu üç statü de uluslararası koruma başvurusunda bulunan yabancıların/vatansızların (başvuru sahipleri) başvurularına ilişkin kendileriyle yapılan mülakata müteakip haklarında olumlu karar verilmesi durumunda kendilerine tanınmaktadır. İkincil koruma statüsü ise, coğrafi kısıtlamadan kaynaklı bir tanım olmayıp, mülteci ve şartlı mülteci olamayacak ama aynı mülteci ve şartlı mülteci gibi ülkesine gitmesi durumunda zulüm görme riski olan, fakat kriterleri 1951 Mülteci Sözleşmesi'nde değil, AB Vasıf Yönergesi'nde (2004/83/EC-2011/95/EU) ilk kez ve açıkça tanımlanan (European Union, 2004), mülteciliğin 1951 Mülteci Sözleşmesi'ndeki 5 kriteri dışında kalanlar için tanımlanmıştır. Yani ikincil koruma statüsünde, bir yabancıya Avrupa ülkelerinden ya da Avrupa dışındaki ülkelere gelip gelmemesi önem arz etmemektedir. Ek olarak YUKK, madde 91'de, “*ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir*” hükmü düzenlenmiştir. Yani kitlesel akınlarla Türkiye'ye gelerek koruma arayan kişiler için geçici koruma statüsünü tanımlamıştır. 2011 yılından itibaren Suriye'deki iç karışıklıklar sebebiyle Türkiye'den koruma talep eden Suriyeliler bu kapsamda değerlendirilmiş ve kendilerine geçici koruma statüsü verilmiştir. Buradaki fark, herhangi bir ülkeden Türkiye'ye gelerek koruma talep eden bir yabancı/vatansız için bireysel uluslararası koruma sistemi devreye girerken, kitlesel akınlarla gelen kişiler için geçici koruma sistemi devreye girmektedir. Suriye, Avrupa ülkesi olmamasından kaynaklı bu ülkeden Türkiye'ye gelen (ancak kitlesel olmayan) başvurular, normal şartlar altında bireysel uluslararası koruma sisteminde değerlendirilmekte ve kendilerine olumlu karar verilmesi durumunda eğer gerekçeleri 1951 Mülteci Sözleşmesi'ndeki 5 kriterlerden en az biri ise coğrafi kısıtlamadan dolayı bu kişilere şartlı mülteci statüsü verilmelidir. Buradan anlaşılabileceği üzere sadece şartlı mülteci statüsü, coğrafi kısıtlamadan kaynaklı olarak YUKK ta yer almıştır. Coğrafi kısıtlamanın etkisini daha doğru değerlendirebilmek açısından peki haklar açısından bir mülteci ile şartlı mülteci arasında fark var mıdır?

¹¹ Bkz... YUKK md. 65 (4)

¹² YUKK uluslararası koruma bölümünde, yabancı ve vatansız kişiyi ayrı kişiler olarak değerlendirmiştir. Yani mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statüsünü tanımlarken, ... yabancı ya da vatansız kişiye... şeklinde bu durumu ifade etmiştir. Devamında ise her ikisini de kapsayacak şekilde uluslararası koruma başvuru/statü sahibi ifadesini kullanmıştır.

YUKK ile uluslararası koruma başvuru sahipleri pek çok hak ve hizmetlere erişim hakkı elde etmişlerdir. Başvuru sahiplerine, başvurularına müteakip tebliğ edilen ve bir örneği verilen *Başvuru Sahiplerine Tebliğ Edilecek Hususlar* ekinde başvuru sahiplerinin sahip olduğu haklar ve uyması gereken yükümlülükler tanımlanmış, ilk andan itibaren başvuru sahibinin doğru ve eksiksiz bilgilendirilmesi ve böylece olası mağduriyetlerin ve hak kaybının önlenmesi hedeflenmiştir. Başvuru sahiplerinin YUKK ile sahip olduğu hakları konu başlıkları olarak değerlendirildiğinde: Bilgilendirme ve tercümanlık, adli yardım ve danışmanlık hizmetleri hakkında bilgilendirme, seyahat belgeleri, eğitim ve öğretim, sosyal yardım ve hizmetlere erişim, sağlık, çalışma, harçlık olarak sıralanabilmektedir (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2016). Tüm başvuru sahipleri bu haklardan yararlanabilmektedir. Burada sadece çalışma hakkından yararlanmada şartlı mülteciler için bir farklılık söz konusudur. Şöyle ki iş piyasasına erişimle ilgili olarak YUKK madde 89 şu ifade edilmiştir: “*Başvuru sahibi veya şartlı mülteci, uluslararası koruma başvurusu tarihinden altı ay sonra çalışma izni almak için başvurabilir. Mülteci veya ikincil koruma statüsü sahibi, statü almasından itibaren bağımlı veya bağımsız olarak çalışabilir*”¹³. Burada şartlı mültecilerin iş piyasasına erişimlerinde mülteci ve ikincil koruma statü sahiplerinden sadece zamansal olarak ayrıldıkları öne çıkmaktadır. Dikkat edilirse, başvuru sahipleri açısından coğrafi kısıtlama, haklara erişimde herhangi bir fark yaratmamaktadır. Uluslararası koruma statü sahipleri için ise birkaç noktada farklılıklar yaratabilmektedir. Öte yandan ister mülteci ister şartlı mülteci olsun, vatandaşlığa geçiş koşulları açısından da aralarında bir fark bulunmayıp, her iki statüdeki kişilerin bu statüde geçirdikleri süreler vatandaşlığa geçişte hesaba katılmamaktadır¹⁴ (YUKK, 2013).

Haklar konusuna aynı zamanda mülteciler ve şartlı mülteciler karşılıklılık ilkesinden muaftırlar. Bilgilendirme, barınma, ikamet izni muafiyeti, gönüllü geri dönüş desteği talep etme, gizlilik isteme, eğitim hizmeti alma, yardımlara erişim, sağlık, hukuki destek, STK’ların desteklerinden yararlanma, seyahat belgesi talebi, öncelik isteme ve tedavi alma, uyum faaliyetlerinden yararlanma gibi daha pek çok konuda coğrafi kısıtlamadan kaynaklı olarak şartlı mülteciler herhangi bir hak kaybı yaşamamakta, mültecilerle birlikte bu hak ve hizmetlere aynı oranda erişim hakkı elde etmektedirler (Aydoğan, 2015). YUKK ile birlikte iltica sisteminde mülteci ve şartlı mülteci ayrımı yerini terimsel olarak korusa da, fiiliyatta bu ayrım aynı oranda hak ve hizmetlere erişim ile aşılmaya çalışılmıştır.

Coğrafi kısıtlama ile şartlı mültecilere, YUKK’ta da belirtildiği üzere üçüncü ülkeye yerleşinceye kadar Türkiye’de ikametlerine müsaade edilmektedir. Bu durum tekrardan BMMYK’nın bu alana ilişkin faaliyetini gündeme getirmektedir. YUKK’ta, “*uluslararası koruma süreçleriyle ilgili konularda, 5/5/1969 tarihli ve 1173 sayılı Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu Hakkında Kanun çerçevesinde BMMYK, Uluslararası Göç Örgütü, diğer uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yapabilir*” ifadesine yer verilmiştir¹⁵. Üçüncü ülkeye yerleştirme işlemleri de bu çerçevede değerlendirilebilir. Başvuru sahiplerinden, İçişleri Bakanlığı/GİGM (GİB)¹⁶ tarafından kendilerine şartlı mülteci statüsü tanınmasının ardından¹⁷ bu kişiler üçüncü ülkeye BMMYK koordinasyonunda, yerleştirilecekleri ülkelerin daha önceden belirledikleri kotalar dahilinde yerleştirilmektedir. Bunun için Avrupa ülkesi dışından gelerek uluslararası koruma talep eden başvuru sahipleri kendilerine Göç İdaresi Başkanlığı (GİB) veya yetki verilmesi halinde Valilikler

¹³ Bkz... YUKK md. 89

¹⁴ YUKK madde 42 (2) Mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statüsü sahipleri ile insani ikamet izni sahiplerine ve geçici koruma sağlananlara, uzun dönem ikamet iznine geçiş hakkı tanınmaz.

¹⁵ Bkz... YUKK md. 92

¹⁶ 29 Ekim 2021 tarihindeki Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Genel Müdürlük yapılanması şeklinde olan idari yapı Göç İdaresi Başkanlığı (GİB) olarak genişlemiş ve isim değiştirmiştir.

¹⁷ Başvuru, kayıt tarihinden itibaren en geç altı ay içinde Genel Müdürlükçe (GİGM) sonuçlandırılır.

tarafından şartlı mülteci statüsü verilmesi durumunda BMMYK aracılığıyla üçüncü ülkeye yerleştirilmesine izin verilebilmektedir. Şartlı mültecilerin yerleştirilecekleri ülkeler, daha öncesinden ve genellikle yıllık olarak kotalar halinde belirlenip ülkelerin alacağı şartlı mülteci (kendileri için mülteci) sayısını ülkeler BMMYK'ya bildirmekte ve bu sayıda şartlı mültecinin üçüncü ülkeye çıkışına GİB tarafından izin verilmektedir. Coğrafi kısıtlama etkisini işte bu noktada göstermektedir. Ancak üçüncü ülkeye yerleşinceye kadar olan süreçte şartlı mülteciler ile mülteciler/ikincil koruma statü sahipleri arasında hak ve hizmetler yönünden önemli farklılıklar bulunmamaktadır. Ancak ülkelerin kendilerine kabul edecekleri kotaların çok düşük sayılarda olması, geçmişten bugüne bu kapsamda 3. ülkeye yerleştirilen yabancı sayısının tüm sayı içerisinde %4,5'lik kesimi oluşturması, 3. ülkeye yerleştirme işlemlerinin etkin bir çözüm olmadığını göstermekte, diğer yandan uluslararası alanda külfet paylaşımı ve iş birliği konusunda da ülkelerin tam anlamıyla gereğini yapmadıklarını ifade etmektedir (UNHCR, 2025).

4. Coğrafi Kısıtlamaya İlişkin Eleştiriler ve Çözüm Önerileri

Türkiye'nin coğrafi kısıtlamayı mevzuatında muhafaza etmesiyle ilgili olarak pek çok eleştiri yer almaktadır. Coğrafi kısıtlamanın, uluslararası çevreler ve AB tarafından eleştirildiği, ancak Türkiye'nin bu politikayı, "ulusal güvenliği" ilgilendiren çeşitli nedenlerle sürdürme eğiliminde olduğu bilinmektedir (Kirişçi, 1996; Kirişçi, 2003).

Her şeyden önce, Türkiye'nin coğrafi kısıtlamayı herhangi bir gerekçeye bağlı olmaksızın kaldırması önerilmektedir. Bu ve diğer tüm eleştirilerin YUKK ile başlayan yeni düzene göre yorumlanması gerekmektedir. Öncelikle eleştirilerde, Türkiye'deki coğrafi kısıtlamadan kaynaklı olarak BMMYK'nın karar verici makam rolünde olması, devletin karar verici makamlarından farklı bir prosedür işletmesi nedeniyle bu ikircikliğin uygulamada mağduriyetlere sebep olduğu ileri sürülmekte ve YUKK ile bu iddia devam ettirilmek istenmektedir. Türkiye'de YUKK öncesi uluslararası koruma işlemleri İçişleri Bakanlığı adına EGM tarafından yürütülmekteydi ve yabancıların statülerine ilişkin olarak da statü belirleme kararı Dışişleri Bakanlığı ve ilgili diğer bakanlık ve kuruluşların da görüşleri alınarak İçişleri Bakanlığınca sonuçlandırılıyordu. Fakat YUKK ile karar verici makam kanunun 78'inci maddesinde "*başvuru, kayıt tarihinden itibaren en geç altı ay içinde Genel Müdürlükçe sonuçlandırılır*" şeklinde İçişleri Bakanlığı adına Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM)/Göç İdaresi Başkanlığı (GİB) olarak açıkça belirtilmiştir (YUKK, 2013). Ancak önceki dönemlerde uygulanan yaygın ve yanlış uygulamadan kaynaklı algıdaki göç yönetim otoritesinin kimde olduğuna ilişkin tereddüt, mevzuat açısından ikircikli bir yapı olmayıp karar merci kanunda aşıkardır. Yani YUKK öncesi BMMYK, kendisine yönlendirilen kişilerle görüşmeler yaparak, haklarında tavsiye statü kararları vermekte idi. Bu karar kimi zaman EGM tarafından verilen statü kararlarıyla zıt düşmekteydi. Hatta EGM tarafından sığınma başvurusu reddedilen bir dosya hakkında BMMYK tarafından mülteci statüsü verilmesi üzerine yargıya taşınan olayda, idarenin yürüttüğü işlemleri benzer şekilde yürüten BMMYK'nın, statü belirme alanındaki uzmanlaşmış yapısına dikkat çekilmiştir.¹⁸ Fakat YUKK ile birlikte sivil ve uzmanlaşmış bir kurumun da temeli atıldığı için artık bu eleştiri de, sığınma konularında işlemler yürütmekle görevli ve yetkili idare olan GİGM'in kurulmasıyla, idare yönünden eleştiriye geçersiz kılınmıştır. Çünkü YUKK hükümleri ile GİGM tüm iş ve işlemlerini, ulusal ve uluslararası mevzuatlarla uyumlu bir şekilde ve güncel menşe ülke bilgileri dâhilinde, sivil ve bu alanda uzmanlaşmış personel eliyle yürütmeye başlamıştır.

¹⁸ BMMYK literatüründe şartlı mülteci terimi yer almadığı için mülteci terimini YUKK'taki hem mülteciler hem de şartlı mülteciler için kullanılmaktadır.

Diğer bir eleştiri ise şartlı mültecilere, vatandaşlara tanınan haklar kadar hak tanınmadığı savıdır. Bu konuda ise bir önceki bölümde bahsedildiği üzere YUKK ile yabancılar hak ve yükümlülüklerine gerek başvuru sahibi gerek mülteci gerekse de şartlı mülteci olsunlar, birkaç hakkın kullanımı dışında hemen hemen aynı oranda bu hak ve hizmetlere erişim hakkı elde etmişlerdir. Başvuru/statü sahipleri ilk başvuru anından itibaren, sağlık hizmetlerine erişim, temel ve ortaöğretim hizmetlerine erişebilmekte, ücretsiz tercüman ve hukuki danışmanlık hizmetlerinden yararlanabilmekte ve haklarında olumsuz karar verilse dahi haklarındaki itiraz süreci sonrasında verilecek son karara kadar ülkede kalışlarına izin verilmekte, kendilerine verilen kimliklerden herhangi bir ücret talep edilmemektedir. Bunlar burada bahsedeceğimiz hizmetlerden sadece birkaçıdır. Dolayısıyla kanunla, hak mağduriyeti yaşanmasının da önüne geçilmiştir. Aynı zamanda pek çok ülkede coğrafi kısıtlama uygulaması olmamasına rağmen, başvuru sahibi ile statü sahipleri farklı haklara sahipken özellikle başvuru sahipleri ilk bir ay, üç ay, altı ay ya da bir yıl gibi süre zarfında sadece temel haklardan yararlanabilmekte değerlendirme sürecine müteakip kendilerine haklar tanınabilmektedir. Dünyanın en fazla uluslararası koruma arayan nüfusuna yıllardır ev sahipliği yapan Türkiye’de ise ister başvuru sahibi olsun ister statü sahibi, söz konusu yabancılar ilişkisi olarak ilk başvuru anından itibaren pek çok hak ve hizmetler benzer şekilde sunulmaktadır (YUKK, 2025). Ancak YUKK madde 88’de, “*Başvuru sahibine, başvurusu reddedilen veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilere sağlanan hak ve imkânlar, Türk vatandaşlarına sağlanan hak ve imkânlardan fazla olacak şekilde yorumlanamaz.*” hükmü bu anlamda, yabancıların hak ve hizmetlere erişim imkânı olmadıkları şeklinde yorumlanmamalıdır.

Yine bir başka eleştiri olarak, Türkiye’nin imzacısı olduğu sözleşmeler hatırlatılarak bu sözleşme hükümlerince coğrafi kısıtlamayı kaldırması talep edilmektedir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken nokta, hâlihazırda coğrafi kısıtlama da bir uluslararası sözleşme olan 1951 Mülteci Sözleşmesi ve devamındaki 1967 New York Protokolü’nde devletlere tanınan seçimlik bir hak olup, Türkiye bu seçimlik hakkını kullanmış, uluslararası sözleşmelerden bağımsız kendi iç mevzuatında ayrı bir düzenleme yapmamıştır. Ayrıca AB uyum sürecinde AB ile müzakerelerde Adalet, Özgürlük ve Güvenlik başlıklı 24’üncü Fesil kapsamında göç ve uluslararası koruma (iltica) konuları önemli yer tutmaktadır. Gerek 2003 Ulusal Programı 2005 Ulusal İltica ve Göç Eylem Planı’nda, coğrafi kısıtlamanın kaldırılması, mülteci akının teşvik edilmemesi ve AB’nin külfet paylaşması şartına bağlanmıştır. Dolayısıyla, imzacısı olunan sözleşmelerdeki taahhütlerde, diğer ülkeler için de yerine getirilmesi ya da desteklemesi gereken koşullar olabilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta sadece mali külfet paylaşımı ile de sınırlı değildir.

İnsanların belirli coğrafyalarda kalmaya zorlanarak bu topraklarda koruma araması gerekliliğinin vurgulanması konusunda ise eğer geldiği ülkede hak ve hizmetlere erişimde sıkıntı yaşamayacaksa, “*zulüm altında olabileceği bir yere geri göndermeme ilkesini içeren etkin bir korumadan faydalanmasının mümkün olması durumunda*” yabancı geldiği bu güvenli üçüncü ülke olarak adlandırılan ülkeye geri gönderilebilmektedir. Türkiye uzun zaman ve özellikle Avrupa ülkeleri ve uluslararası kuruluşlar tarafından coğrafi kısıtlama uygulamasından dolayı güvenli üçüncü ülke olarak kabul edilmemektedir/edilmemiştir. Başvuru sahiplerinin tamamına yakını Ortadoğu coğrafyasından ülkemize gelerek uluslararası koruma talep etmektedirler. Bu kişiler ülkemizdeki coğrafi kısıtlama uygulamasının varlığından kaynaklı olarak değil, Türkiye’yi kimi zaman geçiş ülkesi (transit ülke) olarak kullanmak istedikleri için ve Avrupa ülkelerine gidebilmek için denizleri aşmayı göze alıp hayatlarını riske atma pahasına bu zorlu yollara düşebilmektedir. Türkiye’de coğrafi kısıtlamanın varlığı, doğrudan “*geri göndermeme ilkesini de içeren yeterli ve etkili nitelikte uluslararası koruma*” sağlanmadığı anlamına gelmemektedir. Nitekim çok uzun yıllardır gerek kitlesel olarak gerekse de bireysel olarak Türkiye’ye gelen ve uluslararası koruma arayan milyonlarca yabancıya sağlanan uluslararası koruma sistemi bunun göstergesi olarak kabul edilebilir (GİB, 2025).

Başvuru ve statü sahiplerine sağlanan koruma, YUKK ile hem genişletilmiş ve detaylandırılmış hem de kanuni güvenceye kavuşarak daha da işlerlik kazanmıştır. Avrupa ülkelerine yolculukları sırasında hayatlarını kaybeden uluslararası koruma arayan kişilerin sorumlulukları tamamen salt coğrafi kısıtlama uygulaması çerçevesinde ele alınmamalı, tüm aktörlerin/paydaşların bu alanda tüm ülkelere külfet paylaşımı, iş birliği, koordinasyon gibi konulardaki çağrısını da güçlendirmesi gerekliliğini göstermektedir.

Üçüncü ülkeye yerleştirme prosedürüne, uluslararası koruma prosedürleri ve Türkiye'nin ev sahipliği yaptığı yabancılar açısından bakıldığında gerçek manada uluslararası alanda sorumluluk paylaşımının olduğunu söylemek oldukça güçtür. Dünyadaki tüm mültecilerin %1'inden azı üçüncü ülkeye yerleştirilmekte iken Türkiye açısından da durum çok da farklı değildir. Türkiye'deki bireysel uluslararası koruma ve geçici koruma kapsamındaki yabancılar açısından baktığımızda, 2020 yılında 15 farklı ülkeye 6100 kişinin üçüncü ülkeye yerleştirilme dosyası sunulmuş olup bunların %77'si Suriyeli olmak üzere 4050'si 14 farklı ülkeye yerleştirilmişlerdir (UNHCR, 2021). 2016-2026 yılları boyunca ise 3. ülkeye yerleştirilen toplam Suriyeli sayısı 73.212 olmuştur (GİB, 2026). Diğer yandan çok uzun yıllar, dünyada en fazla sayıda sığınmacıya sahip bir ülkeye yönelik uluslararası alanda sorumluluk paylaşımı konusunda üçüncü ülkeye yerleştirme kotalarının yetersizliği karşısında alternatif çözümlerle bu konuda sorumluluk paylaşımı bilinci de geliştirilmeli bu anlamda gerekli destek uluslararası sorumluluk ve işbirliği bilinci ile sağlanmalıdır. Diğer durumda gerçek manada bir sorumluluk paylaşımı ifadesini kullanmak için yapılan girişimler zayıf kalacaktır (Menekşe, 2021).

5. Sonuç

Türkiye 1951 Mülteci Sözleşmesi'ne ve 1967 New York Protokolü'ne coğrafi kısıtlamayla taraf olmuştur. Çünkü jeopolitik konumunun Asya ve Avrupa arasında köprü niteliğinde olması ve bulunduğu coğrafyadaki ülkelerde var olan istikrarsızlık ortamı bu ülkelerden gelen ve uluslararası koruma arayan yabancıların şartlı mülteci olarak değerlendirilmesine ve üçüncü ülkeye yerleşinceye kadar kalışlarına izin verilmesine sebep teşkil etmiştir. Hâlihazırda Türkiye'deki iltica başvurularının büyük kısmını Irak, İran, Afganistan ve Suriye gibi ülkelerden gelen yabancıların oluşturduğu ve Ortadoğu ülkelerindeki istikrarsız ortamın II. Dünya Savaşı'ndan beri devam ettiği göz önünde bulundurulursa, külfet paylaşımı çerçevesinde mültecilik sorununa tüm dünya ülkelerinin destek ve paydaş olması, sorunun kaynağında çözümü için alternatiflerin geliştirilmesi ve göç meselesinin çok yönlü ele alınması gerekliliği daha iyi anlaşılabilir.

Göç konusu sadece göç veren ya da göç edilen ülkenin değil tüm ülkelerin sorumluluğunda olan ve olması gereken bir konudur. Aksi halde bugün bir bölgede yaşanan savaş veya iç karışıklıklar sonucu yerinden edilen insanlar komşu ülkelere sığınma arayışı içerisinde olduğunda, karşılaşılabileceklerinin farkında olmaları gerekmektedir. İşte tam da bundan dolayıdır ki zulümden kaçan kişilerin her an herkes olabileceği ve dolayısıyla etkin koruma mekanizmalarının bu kapsamdaki herkes için işletilmesi gerekliliği ve kalıcı çözümlerin önemli asla göz ardı edilmemelidir. Evrensel anlamda bu birliktelik sağlanabildiğinde mültecilik sorunu nihai çözüme kavuşabilir. Coğrafi kısıtlama uygulamasının kaldırılması, bu yoldaki adımlardan sadece bir tanesidir. Zaten Türkiye'nin fiiliyatta geri göndermeme ilkesini (non-refulman) de içerecek şekilde kendisine gelen ve uluslararası koruma talep eden yabancıları bu korumayı sağlayarak coğrafi kısıtlama uygulamasını aştığını ifade edebiliriz. Coğrafi kısıtlama teriminin mevzuatta yer alması lafzi olarak değerlendirilebilir. Uluslararası alandaki diğer aktörlere göç konusunda işbirliği hususundaki sorumluluğun hatırlatması noktasında önem arz ettiğini belirtmek de yanlış olmayacaktır. Bu noktada mültecilerin uluslararası alandaki korunması sorumluluğunu uhdesinde

barındıran BMMYK öncülüğünde, tüm ülkelere göç konusunda iş birliği, külfet paylaşımı ve uluslararası dayanışma gibi değerlerin önemi tekrar hatırlatarak uluslararası topluma çağrıda bulunulması gerektiğinin önemi de bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan, Ulusal Eylem Planı'nda, coğrafi kısıtlamanın kaldırılması konusu, Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel koşullarına zarar verilmeyecek şekilde çözüm bulunması gereken bir konu olarak belirtilmiştir. Bu nokta Türkiye'nin 1980'li yıllarda tırmanmaya başlayan ve dünya konjonktürünü değiştirecek nitelik taşıyan toplu nüfus hareketlerinden oldukça fazla etkilenen bir ülke olduğu da ifade edilmiştir (İçişleri Bakanlığı, 2005). Ortadoğu'daki gelişmeler izlendiğinde, bölgenin II. Dünya Savaşı'ndan buyana bölgenin istikrarsız yapısı farklı zaman dilimlerinde çeşitli yoğunluktaki gerilim/kaos/savaş gibi sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Sıcak gelişmelerin her an yaşanabildiği böyle bir coğrafyada Türkiye, YUKK'la yabancılara/vatansızlara, ilk başvuru anından itibaren pek çok hak sağlamıştır. Karşılaşılan göç sorununu tüm boyutlarıyla birlikte ele aldığımızda Türkiye, iltica alanındaki uygulamalarını özellikle YUKK'la birlikte kanuni zemine taşıdığı zaman diliminden buyana uluslararası standartlarda uygulamaya özen göstererek, uluslararası koruma başvuru sahiplerini, statü sahipleriyle haklar bakımından birbirine yakın derecede yararlandırmaktadır. Coğrafi kısıtlama uygulamasının fiilen sürdürmesine rağmen başvuru sahipleriyle, mültecilere ve şartlı mültecilere geri göndermeme ilkesini de içeren yeterli ve etkili nitelikte koruma sağlanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, yabancılar ve iltica alanında mevzuat değişiklikleri yaparak insan haklarını uluslararası standartların üzerine taşıması, özel ihtiyaç sahipleri için ayrı ve özel prosedürler uygulaması, çocuğun yüksek yararı ilkesini gözetmesi, geri göndermeme ilkesi kapsamında zulümden kaçan kişilere ilk başvuru anından itibaren statü sahipleriyle hemen hemen tüm hakları ve hizmetleri aynı oranda sunması, bu hak ve yükümlülükleri yabancıya ilk başvuru anında tebliğ ederek bilgilendirmesi, idarenin tüm işlemlerine karşı idari itiraz (Uluslararası Koruma Değerlendirme Komisyonu'na itiraz) ya da mahkemeye başvuru yollarını tanıması, haklarında son karar oluşuncaya kadar tüm bu yabancıların/vatansızların ülkede kalışlarına izin vermesi gibi daha pek çok alanda mevzuattaki ve uygulamadaki yenilikler, coğrafi kısıtlama ile ortaya çıkan sığınma başvuru sahibi/uluslararası koruma başvuru sahibi-sığınmacı/şartlı mülteci ayrımlarının, fiiliyatta hak ihlallerine sebep olmadığını gösteren bazı örneklerdir. On binlerce uluslararası koruma başvuru sahibine ve 2 milyondan fazla geçici koruma statüsü altında kendilerine koruma sağlanan Suriyelilere ev sahipliği yapan Türkiye için YUKK 4. Maddede üstün norm ilke olarak kabul edilen geri göndermeme ilkesi kapsamında uluslararası koruma/iltica başvurusunda bulunan yabancıları/vatansızları ölüm, işkence, insanlık dışı muamele ya da zulüm göreceklere yere göndermemeyi, kanunla güvence altına almıştır. Ortadoğu'da var olan ya da gelişebilen istikrarsız ortam, Avrupa'ya geçiş noktasında önemli bir coğrafyada bulunan Türkiye için uzun yıllar sayıları artarak devam eden göç olaylarıyla sonuçlansa da 2013 yılındaki ulusal düzenlemesi ile yabancılar ve uluslararası koruma alanlarını düzenleyen Türkiye, sadece mevzuata ilişkin değişiklikler yapmakla yetinmeyip, mevzuatı pratik uygulamalarda gerçekleştirerek hak ve hizmet sunumunu üst seviyelere taşımıştır. Sınırı olduğu Ortadoğu ülkelerinden kimi zaman on binlerce kimi zaman milyonlarca kişi Türkiye'den, uluslararası koruma talep ederken, Avrupa topraklarına ulaşmayı hedefleyen ve uluslararası koruma arayan pek çok yabancı için kimi Avrupa ülkelerinin bu yabancılarla ilgili olarak uygulayabildikleri sıkı rejimler ya da göçün dışsallaştırması tedbirleri, AİHS, 1951 Mülteci Sözleşmesi, İHEB, BM Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi gibi sözleşmelerin tam olarak uygulanmadığı göstermesi bakımından önemli göstergeler olarak kabul edilebilir.

Gerek Arap Baharı olayları gerek Suriye İç Savaşı, gerek Ukrayna-Rusya Savaşı gerek İsrail-Filistin/ İsrail-İran Savaşı gibi uluslararası alanda farklı zaman dilimindeki pek çok gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda,

Ulusal Eylem Planı'nda, coğrafi kısıtlamanın kaldırılması konusunda Türkiye'nin toplu nüfus hareketlerinden oldukça fazla etkilenen bir ülke olduğu konusuna dikkat çekilmesi ve bu noktada coğrafi kısıtlama uygulamasının bir denge-balans aracı olarak da görülmesi bu yönleriyle daha iyi anlaşılmaktadır. Nitekim bugün gelinen noktada Türkiye bulunduğu coğrafi konum olarak ve hedef ülke konumu yönüyle de toplu nüfus hareketlerinden etkilenebilecek bir ülke durumundadır. Bundan dolayı coğrafi kısıtlamanın kaldırılması hususu temelde şu 2 kritere bağlanmıştır: Türkiye'ye doğudan bir mülteci akımını teşvik edilmemesi ve AB ülkelerinin külfet paylaşımı konusunda gerekli hassasiyeti göstermeleri (İçişleri Bakanlığı, 2005). Ayrıca 18 Mart 2016 tarihinde Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) arasında, Ege Denizi'ndeki düzensiz göç geçişlerini engellemek amacıyla Brüksel'de imzalanan göç alanında işbirliği anlaşması olarak da bilinen 18 Mart Mutabakatı'nda da *“Türkiye ve AB arasındaki düzensiz geçişler sona erdiğinde ya da en azından büyük ölçüde ve sürdürülebilir şekilde azaltıldığında Gönüllü İnsani Kabul Planı uygulamaya konulacaktır. AB üye devletleri bu plana gönüllülük esasında katkıda bulunacaktır (Dışişleri Bakanlığı, 2016)”* maddesi de, coğrafi kısıtlamada kapsamındaki şartlı mültecilerin üçüncü ülkelere yerleştirilmeleri gibi bir uygulamaya işaret etmektedir. Ancak geçen yıllar içerisindeki üçüncü ülkelere yeniden yerleştirilen yabancı sayılarına bakıldığında 18 Mart Mutabakatı'nda işaret edilen bu taahhüdün henüz yerine getirilmediği görülmektedir. Türkiye, 18 Mart Mutabakatı çerçevesinde üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmiştir. Hem düzensiz göçle mücadele hem de uluslararası koruma alanında hukuki, idari, maddi ve manevi anlamda da tüm imkânlarını kullanmıştır. Ancak AB için aynı durum söz konusu değildir (Çelik, 2018). Bu açıdan değerlendirildiğinde de Türkiye'nin coğrafi kısıtlamayı kaldırması için ileri sürdüğü gerekçelerin yerine getirilmesinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin uyguladığı coğrafi kısıtlama AİHM nezdinde de ayrımcılık kapsamında değerlendirilmemiştir. AİHM, Türkiye'nin 1951 tarihli Cenevre Konvansiyonu'na coğrafi sınırlama koyduğu nedeniyle Avrupa'dan gelen sığınmacılara “mülteci”, Avrupa dışından gelenlere ise “şartlı mülteci” (sığınmacı) statüsünün tanınması yönündeki uygulamasını 1999 tarihli AG ve Diğerleri v. Türkiye davasında (Application no. 40229/98 by A.G. and Others v. Turkey)¹⁹ değerlendirmiş ve bu uygulamanın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde (AİHS)86 düzenlenen insan haklarına aykırı bulunmadığını karara bağlamıştır. AİHM, bu kararında, Türkiye'nin mülteci ve sığınmacılar arasında coğrafi açıdan bir ayırım yapma yetkisinin 1951 tarihli Cenevre Konvansiyonu'na dayandığının altını da çizmiştir (Ganiyevra, 2003). AİHM'in bu değerlendirmeleri de Türkiye'nin coğrafi kısıtlama uygulamasını sürdürmesinin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki hakkının kullanımı olduğunu göstermesi yönüyle oldukça önemlidir.

Tüm bunlar çerçevesinde Türkiye'ye yönelik olarak, coğrafi kısıtlama uygulamasını halen koruduğunu öne sürerek sadece buna ilişkin eleştirilerde bulunmak, yabancılara sağlanan hakları ve sunulan hizmetleri göz ardı etmek, külfet paylaşımı konusunda diğer ülkelerle birlikte şeffaf, adil ve etkili çözüm yolları seçeneğinin önemini yeterince ifade etmeden doğrudan ve sadece coğrafi kısıtlama uygulamasını eleştirmek, yıllardır dünyanın en fazla uluslararası koruma arayan kesimine ev sahipliği yapan Türkiye için haksız eleştiriler olacaktır.

¹⁹Bkz. Application no. 40229/98 by A.G. and Others against Turkey. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22dmdocnumber%22:%5B%2269016%22%5D%22itemid%22:%5B%22001-4856%22%5D%7D>

Kaynaklar

- Abdelhafid, E. H. (2024). AB'nin Komşuluklara yönelik dış göç politikası: Bir transit ülke ve menşe ülke olarak Fas örneği. *The Journal of Social Sciences*, 60(60), 354-368.
- Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (2018). *Resmî Gazete*, (KHK No. 703, Sayı: 30473).
- Asar, A. (2015). *Göç yönetimi: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu sonrası Türkiye'de yeni dönem*. Ankara.
- Ayan, D. (2021). Türkçede göç: Sözcükler ve kavramlar. *İnsan Hareketliliği Uluslararası Dergisi*, 1(1), 90-119.
- Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında 4 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018). *Resmî Gazete*, Sayı: 30479.
- Barkın, E. (2014). 1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, (1), 331-360.
- Başçılar, M., Karataş, M., & Güre, M. D. P. (2022). Rusya-Ukrayna savaşı, zorunlu göç ve insani koridorlar: Sosyal hizmet bağlamında bir değerlendirme. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(2), 794-805.
- Baytar, İ. (2022). Afganistanlı Mültecilerin İran'a Göç Etmesinin Nedenleri ve Sonuçları. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(3), 1105-1118.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği [UNHCR] Türkiye Temsilciliği. (2022). *Türkiye'deki mülteciler ve sığınmacılar*. <https://www.unhcr.org/tr/turkiyedeki-multeciler-ve-siginmacilar> (Erişim tarihi: 09 Ocak 2022)
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği [UNHCR]. (2007). *Mültecilerin hukuki statüsüne ilişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi, 1967 Protokolü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*. UNHCR.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği [UNHCR]. (2010). *Statute of the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees*. UNHCR.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği [UNHCR]. (2022a). *Declarations and reservations to the 1951 Convention relating to the status of refugees*. (Erişim tarihi: 25 Mart 2022)
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği [UNHCR]. (2022b). *Figures at a glance*. <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html?utm> (Erişim tarihi: 10 Mart 2022)
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği [UNHCR]. (2025a). *Refugee data finder*. <https://www.unhcr.org/refugee-statistics?utm> (Erişim tarihi: 4 Kasım 2025).
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği [UNHCR]. (2025b). *Üçüncü ülkeye yerleştirme ihtiyaçları artıyor: 2019'da dünya genelinde ihtiyaç sahiplerinin yalnızca %4,5'i üçüncü ülkeye yerleştirilebildi*. <https://www.unhcr.org/tr/node/749?utm> (Erişim tarihi: 3 Kasım 2025).
- Bozbeyoğlu, E. (2015). Mülteciler ve insan hakları. *Moment Dergi*, 2(1), 60-80.

- Cenevre’de 28 Temmuz 1951 Tarihinde İmzalanmış Olan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmenin Onaylanması Hakkında Kanun. (1961). *Resmî Gazete*. 5/9/1961, Sayı: 10898. <https://resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf>.
- Chang-Muy, F., & Congress, E. P. (Eds.). (2023). *Social work with immigrants and refugees: Legal issues, clinical skills, and advocacy*. Springer publishing company.
- Çalık, T. (2015). Birleşmiş Milletler organlarının insan hakları ile ilişkisi. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(4), 1091-1134.
- Çelik, N. B. (2015). Türk hukukunda uluslararası koruma başvurusunda bulunan veya uluslararası korumadan yararlanan yabancıların hak ve yükümlülükleri. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(3), 67-148.
- Çelik, D. Ş. (2018). *Koşulluluk Bağlamında Düzensiz Göçle Mücadelede Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşmaları Ve Türkiye'ye Yansımaları* (Master's thesis, Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey)).
- Demir, E. (2023). Uluslararası göç teorileri üzerine sosyoekonomik bir değerlendirme. *Turkish Academic Research Review*, 8(4), 1407-1428.
- Dışişleri Bakanlığı. (2016). 18 Mart 2016 Tarihli Türkiye - AB Zirvesi Bildirisi. https://www.ab.gov.tr/files/ab_iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf (Erişim tarihi: 12 Nisan 2026)
- Ekşi, N. (2019). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin Türkiye’deki faaliyetleri ve Türk iltica sisteminde değişen rolü. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 77(1), 343-370.
- Ercan, P. G., & Kul, S. (2021). Ülkeleri içinde yerinden edilmiş kişilerin ve mültecilerin koruma sorumluluğu çerçevesinde korunması. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 18(71), 1-19.
- Ergün, S. U. G. (2024). Göç ve mülteci olgusu: Kavramsal çerçeve. *International Journal of Disciplines in Economics & Administrative Sciences Studies*, 6(24), 1063-1074.
- Ersoy, H. H. T. (2019). Türkiye’de Mültecilerin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Hakları. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, (2), 435-474.
- European Union. (2004). *Council Directive 2004/83/EC of 29 April 2004 on minimum standards for the qualification and status of third-country nationals or stateless persons as refugees or as persons who otherwise need international protection and the content of the protection granted*. *Official Journal of the European Union*, L304, 12–23
- Ganiyeva, S. (2023). Türk Mülteci Hukukunda Coğrafi Sınırlamanın Kaldırılması. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14(2), 568-582.
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2022a). *Geçici koruma istatistikleri*. Erişim tarihi: 19 Nisan 2022, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2022b). *Uluslararası koruma istatistikleri*. Erişim tarihi: 19 Nisan 2022, <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler>
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2025). *Uluslararası koruma istatistikleri*. Erişim tarihi: 19 Nisan 2025, <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler>.

- Göç İdaresi Başkanlığı. (2026). *Geçici koruma istatistikleri*. Erişim tarihi: 24 Nisan 2026, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2013). *Göç tarihi* (Yayın No. 4). Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2021). *YUKK genel gerekçe*. Erişim tarihi: 17 Aralık 2021, <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/files/GENEL.pdf>.
- Gülerce, R., & Bayram, M. N. (2023). Ukrayna'dan Avrupa'ya Kitleli Göç Hareketlerinde AB'nin Sığınma Politikalarının İnsan Hakları Bağlamında Değerlendirilmesi. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 77-104.
- Hein, J. (1993). Refugees, immigrants, and the state. *Annual review of Sociology*, 19(1), 43-59.
- İçduygu, A., Erder, S., & Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye'nin uluslararası göç politikaları, 1923–2023: Ulus-devlet oluşumundan ulus-ötesi dönüşümlere* (MiReKoc Proje Raporları No. 1/2014). Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi (MiReKoc).
- İnan, C. E. (2016). Türkiye'de göç politikaları: iskân kanunları üzerinden bir inceleme. *Göç Araştırmaları Dergisi*, (3), 10-33.
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin kabulü hakkında Bakanlar Kurulu Kararı. (1949). *Resmî Gazete, Sayı: 7217*.
- İskân Kanunu (Kanun No. 5543). (2006). *Resmî Gazete, 26/9/2006, Sayı: 26301*. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5543.pdf>.
- İskân Kanunu (Kanun No: 2510). (1934). *Resmî Gazete, 21/06/1934, Sayı: 2733*.
- Kirişçi, K. (1996). Is Turkey lifting the 'geographical limitation'? — The November 1994 regulation on asylum in Turkey. *International Journal of Refugee Law*, 8(3), 293–318
- Kirişçi, K. (2003). The question of asylum and illegal migration in European Union-Turkish relations. *Turkish Studies*, 4(1), 79–106
- Koç, Ş., & Mercan, B. (2025). *Göçün Nedenleri ve Sonuçları Bağlamında Uluslararası Göç Kuramları* (Doctoral dissertation, Necmettin Erbakan University).
- Kuzmenko, O., Ryndiuk, V., Kozhura, L., Chorna, V., & Tytykalo, R. (2023). Legal aspects of temporary protection for Ukrainians in the member states of the European Union. *Juridical Tribune/Tribuna Juridică*, 13(2), 224.
- Küçükyavaş, T. (2024). Uluslararası Mülteci Hukukunda UNRWA Ve UNHCR: Filistinli Mültecilerin Hukuki Koşullarına Bakış. *Toplum Ekonomi ve Yönetim Dergisi*, 5(Filistin), 64-81.
- Lavenex, S. (2024). The international refugee regime and the liberal international order: Dialectics of contestation. *Global Studies Quarterly*, 4(2), ksae029.
- Leylanoğlu, H. (2026). Uluslararası Mülteci Hukuku Açısından Ürdün'deki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Statüsü. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 30(1), 99-147.
- Loescher, G. (2017). UNHCR'nin Kökenleri ve Erken Tarihi. *Refuge: Canada's Journal on Refugees/Refuge: Canadian Journal on Refugees*, 33 (1), 77-86.

- Menekşe, T. (2019). *Uluslararası sistemde iltica: Almanya, İngiltere ve Türkiye'nin karşılaştırmalı analizi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
- Menekşe, T. (2021). *100 soruda uluslararası koruma, mültecilik ve Türkiye uygulamaları*. Yetkin Hukuk Yayınları.
- Mengü, E., & Yaman, Ö. M. (2023). Türkiye'deki Suriyelilerin Geleceğine İlişkin Göç Politikasına Saha Çalışanlarının Bakışı: Nitel Bir Araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 12(4), 1729-1742.
- New York Protokolünün onaylanmasına dair Bakanlar Kurulu Kararı. (1968). *Resmî Gazete*, 5/08/1968, Sayı: 12968. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12968.pdf>.
- Oluğ, S. (2023). Uluslararası göç teorilerinde yaşanan dönüşüm ve 1980 sonrası Türkiye'ye yönelen kitlesel göç hareketleri üzerine bir analiz. *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 8(2), 432-464.
- Özel, S. (2018). Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi, Uluslararası Koruma Sahibi ile Geçici Koruma Altına Alınanların Hukuki Statülerinin Sığınmacı ve Göçmen Kavramları Özelinde Değerlendirilmesi. *Uludağ Journal of Economy & Society/Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 37(2).
- Öztürk, Ö. N. (2015). *Mültecinin hukuki statüsünün belirlenmesi*. Ankara Seçkin Yayıncılık.
- Parlak, B. (2015). Türkiye iltica ve göç mevzuatının coğrafi kısıtlama uygulaması yönünden analizi. *TESAM Akademi Dergisi*, 2(2).
- Pasaport Kanunu (Kanun No. 5682). (1950). *Resmî Gazete*, 24/7/1950, Sayı: 7564. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5682&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=3>.
- Ruiz-Santacruz, J. S., Castellanos, E., & Cristancho-Fajardo, C. (2023). Caracterización de la migración de Venezuela hacia Colombia y su influencia en la reunificación familiar. *Población y Salud en Mesoamérica*, 20(2), 19-44.
- Senar, A. (t.y.). *Türkiye'nin iltica politikası*. http://www.multeci.net/index.php?option=com_content&view=article&id=60%3Aturkiyenin-iltica-politikasi&catid=36%3Aturkiyenin-iltica-sistemi&Itemid=16&utm.
- Şahintürk, A. T. (2023). Mülteci Kavramı ile İlgili Ulusal Tez Merkezi'nde Yer Alan Yüksek Lisans ve Doktora Tezlerinin Bibliyometrik Analizi. *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 57-76.
- Şakacı, B. K. (2020). Türkiye'nin göç ve iskân politikaları: 1934 Tarihli 2510 Sayılı İskân Kanunu incelemesi. *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 1(3), 36-57.
- T.C. İçişleri Bakanlığı. (2005). *İltica ve göç alanındaki Avrupa Birliği müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı*. <https://www.goc.gov.tr/iltica-ve-goc-ulusal-eylem-planı>
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu. (t.y.). *Türkiye'de bulunan mülteciler, sığınmacılar ve yasa dışı göçmenlerin sorunlarını inceleme raporu*. https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/gocmen_raporu.pdf?utm_source=chatgpt.com.
- Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus

Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. (1994). *Resmî Gazete, Karar No. 6169/22127*.

Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. (2006). *Resmî Gazete, Karar No. 2006/9938*.

United Nations Treaty Collection [UNTC]. (2024). *Chapter V: Refugees and stateless persons*. https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=V-2&chapter=5&Temp=mtdsg2&clang=_en&utm (Erişim tarihi: 12 Mart 2024).

United Nations. (n.d.). *United Nations Treaty Collection: Chapter V—Refugees and Stateless Persons*. https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=V-2&chapter=5&Temp=mtdsg2&clang=_en

Uzun, E. (2016). Uluslararası hukuk çerçevesinde BMMYK'nın yapısı, görevleri ve uluslararası mülteci hukukunun gelişimindeki yeri. *Göç Araştırmaları Dergisi*, (4), 60-85.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (Kanun No. 6458). (2013). *Resmî Gazete, 11/4/2013, Sayı: 28615*. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6458&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>.

Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun (Kanun No. 5683). (1950). *Resmî Gazete, 24/7/1950, Sayı: 7564*. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5683.pdf>.

Yamanlar, Y. (2020). Göç Kuramları Çerçevesinde İkinci Dünya Savaşı Sonrası Batı Avrupa'nın Göç Deneyimi. *Ankara Avrupa çalışmaları dergisi*, 19(2), 553-583.

Yılmaz, A. (2014). Uluslararası göç: Çeşitleri, nedenleri ve etkileri. *Turkish Studies*, 9(2), 1685.